

KON LAHIMLARINI O‘TISHDA PORTLATISH ISHLARI.**Meyliyev To‘lqin Meyli o‘g‘li***Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi**Tel:998(99)096-57-20 E-mail: tolqinmeyliyev729@gmail.com***Xolmatov Azimjon Kamoljon o‘g‘li***Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi**Tel:998(93)4630001 E-mail: azimazimazim4@gmail.com***Narziboboyev Anvar Abduxoliq o‘g‘li***Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi**Tel:998(99)2210122 E-mail: narziboboyevanvar@gmail.com*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kon lahimlarini o‘tishda portlatish ishlari va konlarda yuz berayotgan qamchiliklarni hamda zamonaviy texnologiyalarni jalb qilish bo‘yicha chora tadbirlar o‘rganildi.*

Kalit So‘zlar: *Burg‘ilash va portlatish ishlari, Shpur, Skvajina, Zaryadlash, Geologik, Zarbli burg‘ilash, kirka, lom, aylanma bulg‘ulash.*

Kon lahimini o‘tish ishlari juda og‘ir texnologik jarayonlarga kiradi. Geologik qidiruv ishlarining o‘ziga xos xususiyati shundaki, ular asosan uncha rivojlanmagan infratuzilma sharoitida yoki umuman infratuzilma yo‘q joylarda amalga oshiriladi. **Kon lahimlarini o‘tish uchta asosiy usulda amalga oshirilishi mumkin:**

- 1) maxsus kon lahimini o'tish mashinalar yordamida mexanizatsiyalashgan.
- 2) qo‘l kuchi kirka, lom, va boshqa vositalar yordamida.
- 3) burg‘ilash va portlatish ishlari yordamida.

Kon lahimlarini o'tish usullari geologik-geografik va iqtisodiy sharoitlarga va bajariladigan ishlar darajasiga qarab tanlanadi. Geologik ishlarining parametrlari va ko'lamini, intensivligini aniqlash uchun tog' jinslarining fizik-mexanik xususiyati, qoplama puch tog' jinslarining qalinligiga va geologik qidiruv bosqichiga bog'liq. Mexanizatsiyalashtirilgan kon lahimini o'tish usuli bo'shoq, oquvchi, qayishqoq, darzdor tog' jinslarida (I-V toifagacha) mumkin, ekskavator, buldozer, skreper va boshqa mexanizimlardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu mashina va mexanizmlarning katta hajmdagi kon qidiruv ishlarini olib borish bosqichida amalga oshiriladi. Qo'I kuchi yordamida qidiruv kon lahimlarini o'tish ishlari hajmining oz miqdordaligi va bo'shoq, yumshoq va darzdor tog' jinsida mashina va texnikadan foydalanish mumkin bo'lmaganda amalga oshiriladi. Ba'zi hollarda darzdorligi yuqori yoki qatlamli tog' jinslarida ponalar yordamida qo'lda o'tish mumkin. VI-XX qattiq tog' jinslarida va muzlagan barcha toifadagi tog' jinslarida burg'ilash va portlatish ishlari yordamida amalga oshiriladi.

Kon qidiruv ishlarini amalga oshirishda burg'ilash va portlatish ishlari kon lahimlarini o'tish jarayonida ko'p qo'llaniladi, kamdan-kam hollarda portlovchi moddalar tog'li yerlarda, quruqlikdagi transport yo'llari qurilishida ishlatiladi, kon-qidiruv ishlari uchun burg'ilashda, yoki yer osti foydali qazilmani qazib olish uchun ishlab chiqarish maydonchalari qurilishida ham ishlatiladi. Ushbu ishlarni amalga oshirishning asosiy maqsadi tog' jinslarini o'rta va o'rta mustahkamlikdan yuqori bo'lgan tog' jinslarini yemirishdir. Burg'ilash va portlash ishlarining asosiy maqsadi qoyali tog' jinslarni massivdan ajratib olish va maydalash. Burg'ilash va portlatish ishlari bu kon lahimlarini o'tishda qoyali tog' jinslarini yemirish va maydalash maqsadida amalga oshiriladigan o'zaro bog'liq texnologik jarayonlar majmui. **Burg'ilash va portlatish ishlari bir nechta ketma-ket bajariladigan jarayonlardan iborat:** shpur (skvajina) larni burg'ilash, portlovchi modda zaryadlarni joylashtirish, (zaryadlash) va zaryadlarni portlatish, Shpur va skvajinalar portlovchi moddani joylash uchun mo'ljallangan sun'iy burg'ilangan bo'shliqlardir. **Shpur deb** - diametri 75 mm gacha va chuqurligi 5 m gacha bo'lgan tog' jinsi massivdagi sun'iy silindrsimon bo'shliq, chuqurga aytiladi. **Skvajina deb** - har qanday diametrdagi silindrsimon shakldagi, chuqurligi 5 m dan oshadigan yoki har qanday chuqurlikdagi diametri 75 mm dan oshadigan sun'iy silindrsimon bo'shliq, o'yiqa aytiladi. **Portlatish ishlari** - bu portlovchi modda zaryadlarini joylashtirish va portlovchi modda zaryadlarini portlatish ishlarini amalga oshirishga aytiladi. **Zaryadlash** - bu zaryadlash kamerasiga zaryadlarni joylash ishlariga zaryadlash deyiladi. Hozirgi vaqtda aylanma, zarb-burilma, zarb-aylanma, aylanma zarbli, alangali, sharoshkali va aralash burg'ilash usullari keng qo'llanilmoqda. Aylanma burg'ilash - shpurlami aylanma burg'ilash diametri 50 mm gacha va uzunligi 5 metrgacha tog' jinsining qattiqligi 7 gacha bo'lganda qo'llaniladi. Aylanma burg'ilash asosan ko'm- ir, slanes va tuz konlarida qo'llaniladi. Zarbli burg'ilash - shpurlami zarbli burg'ilash asosan burg'i bolg'a (perforator) larda olib boriladi.

Hozirgi vaqtda aylanma, zarb-burilma, zarb-aylanma, aylanma zarbli, alangali, sharoshkali va aralash burg'ilash usullari keng qo'llanilmoqda. Aylanma burg'ilash-shpurlami aylanma burg'ilash diametri 50 mm gacha va uzunligi 5 metrgacha tog' jinsining qattiqligi 7 gacha bo'lganda qo'llaniladi. Aylanma burg'ilash asosan ko'm- ir, slanes va tuz konlarida qo'llaniladi. Zarbli burg'ilash - shpurlami zarbli burg'ilash asosan burg'i bolg'a (perforator) larda olib boriladi. Bolg'alar bir minutda 2000 martagacha zarb beradi. Qo'llanilishiga qarab bolg'alar quyidagilarga bo'linadi: qo'l bolg'alari (PR), kalonkali (PK, KS) va teleskopik (PT). Og'irligiga qarab yengil - 18 kg gacha, o'rtacha - 20-25 kg gacha va o'g'ir -30 kg dan ortiq. Sharoshkali burg'ilash - asosan karyerlarda keng qo'llaniladi. Burg'idagi sharlar tog' jinsini ezib maydalab aylanma harakat natijasida burg'ilash jarayoni bajariladi. Stanok turlari SBSH-200, 250, 300, 350. Alangali burg'ilash - asosan tarkibida kvars bo'lgan tog' jinslarida qo'llaniladi. Burg'ilash soplosidap otilayotgan alanga 2000 gradus atrofida bo'ladi. Alangani o'tilib chiqish

tezligi 2500 m/sek gacha yetadi. Ushbu burg'ilash usuli bilan kvarqli tog' jinsini 10 metrgacha burg'ilash mumkin.

XULOSA

Kelajakda biz zamonaviy texnologiyalarni konchilik sanoatiga jalb qilsak ya'ni bulg'ulash mashinalarini takomillashtirsak yuqori unumdorlikda sifatli foydali qazilmalarni qazib olamiz. Burg'ilovchi qurilmani tanlashning asosiy mezonini konchilik ishlarini turi. Kon lahimini ko'ndalang kesim yuzasining o'lchami, jinslar- ing mahkamligi, burg'ilash usuliga bog'liq holda tanlasak ish suratini yuqori unumdorlikka olib chiqamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1 Кутузов Б.И. Разрушение горных пород взрывом. -М.: МГТУ, 1994.
2. Иванов К.И., Латишев В.И., Андреев В.Д. Техника бурения при разработке рудных ископаемых. М.: Недра, 1987.
- 3 Raximov V.R., Ubaydullayev N.U. "Burg'ilash va portlatish ishlari". -T.: ToshDTU, 2007.
- 4 Sagatov N.X. "Kon ishi asoslari". -T.: ToshDTU, 2005.
5. Единые правила безопасности при взрывных работах.-М.: Недра, 1992.
- 6 Россинский НА., Нагайченков М.А. Мастер взрывник.- М:Недра, 1998.